

खिजीदेम्बा गाउँपालिका, खिजीफलाटे ओखलढुंगा १ नं. प्रदेश, नेपाल स्थानिय राजपत्र

खण्ड: १

संख्या : ६

मिति : २०७५।०३।१०

नेपालको संविधानको धारा २२१ ले दिएको व्यवस्थापकीय अधिकारको प्रयोग गरी खिजीदेम्बा गाउँपालिका, खिजीफलाटे ओखलढुंगाको गाउँसभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

२०७५ सालको ऐन नं.-६

खिजीदेम्बा गाउँपालिका शिक्षा ऐन, २०७५

गाउँ सभाबाट पारित मिति: २०७५/०३/१०

प्रमाणीकरण मिति: २०७५/०३/१२

प्रस्तावना: संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य नेपालको १ नं प्रदेश अन्तर्गत खिजीदेम्बा गाउँपालिका र ओखलढुंगा जिल्लाको समग्र शैक्षिक विकासका लागि लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था अनुकूल खिजीदेम्बा गाउँपालिकाका नागरिकहरुको प्रविधिमैत्री व्यावहारिक तथा समयानुकूल शिक्षा प्राप्तिको अधिकार सुनिश्चितताका लागि शिक्षाको समान पहुँच कायम गर्न र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विगतमा स्थापना भई सञ्चालन भइरहेका र खिजीदेम्बा गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थापना हुने विद्यालयको व्यवस्थापकीय सुधार गर्न समयानुकूल ज्ञान, सीप र प्रविधिसहित शैक्षिक विकास गर्न वाञ्छनीय भएकाले खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको गाउँ सभाले नेपालको संविधानको धारा २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ दिएको अधिकार प्रयोग गरी शिक्षा ऐन २०२८ तथा शिक्षा नियमावली २०५९ को अनुकूल हुने गरी यो ऐन बनाइएको छ ।

परिच्छेद-१ प्रारम्भिक सक्षिप्त नाम र परिभाषा

१. सक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- (क) यस ऐनको नाम “खिजीदेम्बा गाउँपालिका शिक्षा ऐन-२०७५” रहेको छ ।
- (ख) यो ऐन खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको क्षेत्रभित्र लागु हुनेछ ।
- (ग) यो ऐन स्थानीय तहको राजपत्रमा प्रकाशन भएपछि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

- (क) “**ऐन**” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको शिक्षा ऐनलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ख) “**गाउँ कार्यपालिका**” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँ कार्यपालिका सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) “**गाउँ सभा भन्नाले**” खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको गाउँसभालाई सम्झनु पर्दछ ।
- (घ) “**कोष**” भन्नाले दफा २४ बमोजिम विद्यालय सञ्चालनका लागि खडा गरिएको सञ्चित कोषलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ङ) “**गाउँपालिका**” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँपालिका, ओखलढुङ्गा लाई सम्झनु पर्छ ।
- (च) “**प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत**” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (छ) “**पूर्व प्राथमिक शिक्षा**” भन्नाले चारवर्ष उमेर पूरा गरेका बालबालिकालाई मनोरञ्जनात्मक खेल विधिवाट शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकासका लागि सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा दिइने एकवर्षको पूर्व प्राथमिक शिक्षा सम्झनु पर्दछ । यो शव्दले, प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा, शिशु, कक्षा, नर्सरी, के.जी., मन्टेश्वरी आदि समेतलाई जनाउँदछ ।
- (ज) “**प्राथमिक शिक्षा**” भन्नाले कक्षा एक देखि पाँच सम्म दिइने शिक्षा सम्झनु पर्छ ।
- (झ) “**आधारभूत शिक्षा**” भन्नाले प्रारम्भिक बालशिक्षादेखि कक्षा आठसम्म दिइने शिक्षा सम्झनु पर्दछ ।
- (ञ) “**माध्यमिक शिक्षा**” भन्नाले कक्षा नौ देखि बाह्रसम्म दिइने शिक्षा सम्झनु पर्छ ।

- (ट) “विशेष शिक्षा” भन्नाले दृष्टिविहीन, बहिरा, अटिज्म, बौद्धिक अपाङ्गता, सुस्तश्रवण वा अतिअशक्त शारीरिक अपाङ्गता आदि भएका बालबालिकालाई छुट्टै समूहमा राखी विशेष प्रकार र निश्चित माध्यमबाट दिइने शिक्षा सम्भन्नु पर्छ ।
- (ठ) “समावेशी शिक्षा” भन्नाले देहायको शिक्षा सम्भन्नु पर्छ :-
१. दृष्टिविहीन, न्यून दृष्टियुक्त, बहिरा, सुस्त श्रवण, अटिज्म, बौद्धिक, शारीरिक वा अन्य अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुलाई नियमित शैक्षिक पद्धतिको अधीनमा रही दिइने शिक्षा,
  २. सामाजिक, आर्थिक वा भौगोलिक कारणले पछाडि पारिएका बर्गलाई विभेदरहित वातावरणमा दिइने शिक्षा ।
- (ड) “सामुदायिक विद्यालय” भन्नाले नेपाल सरकारबाट नियमित रूपमा अनुदान पाउने गरी समुदायको पहलमा स्थापना गरिएका नाफारहित प्रकृतिका अनुमति वा स्वीकृतिप्राप्त विद्यालय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ढ) “संस्थागत विद्यालय” भन्नाले व्यक्ति/संस्था वा समुदायको पहलमा स्थापना गरिएका नेपाल सरकारबाट नियमित रूपमा अनुदान नपाउने गरी अनुमति वा स्वीकृतिप्राप्त विद्यालय सम्भन्नु पर्नेछ ।
- (ण) “आधारभूत विद्यालय” भन्नाले खण्ड (भ) वमोजिम शिक्षा दिइने विद्यालय सम्भन्नु पर्दछ ।
- (त) “माध्यमिक विद्यालय” भन्नाले खण्ड (ज) वमोजिमको शिक्षा दिइने विद्यालय सम्भन्नु पर्दछ ।
- (थ) “विद्यालय शिक्षा” भन्नाले आधारभूत र माध्यमिक दुवै शिक्षा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (द) “विद्यालय ” भन्नाले सामुदायिक “ विद्यालय ” वा संस्थागत विद्यालय सम्भन्नु पर्छ ।
- (ध) “प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा” भन्नाले प्राविधिक ज्ञान, सीप, दक्षता तथा विषयवस्तुको सिकाइ गरी प्रविधि र व्यवसायको शिक्षा प्रदान गर्न कक्षा नौ देखि कक्षा बाह्रसम्म अध्यापन गराइने शिक्षालाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (न) “साम्भेदारी विद्यालय” भन्नाले सरकार र निजी क्षेत्रको सामूहिक लगानीमा सञ्चालन भएको विद्यालयलाई सम्भन्नुपर्छ ।

- (प) “गाउँ शिक्षा समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा १६ को उपदफा १ बमोजिम गठित समितिलाई सम्झनुपर्छ ।
- (फ) “वडा शिक्षा समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा १७ को उपदफा १ बमोजिम गठन भएको समिति सम्झनुपर्छ ।
- (ब) “गाउँ शिक्षा अधिकारी” भन्नाले गाउँपालिकाभित्र स्थानीय तहका शिक्षा सञ्चालन, व्यवस्थापन, नियमन, निर्देशन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न तथा तोकिएका कार्य गर्न नेपाल सरकारले खटाएको शिक्षा अधिकृत वा तोकिएको कर्मचारी सम्झनु पर्दछ ।
- (भ) “शिक्षा शाखा” भन्नाले गाउँपालिकामा रहेको शिक्षा शाखा हेर्ने विभाग, शाखा वा इकाईलाई सम्झनु पर्छ ।
- (म) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले दफा २१ को उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने विद्यालय व्यवस्थापन समिति सम्झनु पर्छ ।
- (य) “अगुवा विद्यालय” भन्नाले गाउँपालिकाभित्र रहेका प्रत्येक वडामा विद्यालयहरुको समूह बनाई पायक पर्ने विद्यालयमा कार्यालय रहने गरी शैक्षिक गतिविधिहरु सञ्चालन र शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका लागि सहजीकरण गर्नका लागि छानिएको विद्यालयलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (र) “स्रोतव्यक्ति” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयहरुको शैक्षिक अभिवृद्धि तथा शिक्षकहरुको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न माध्यमिक तहका वा स्थायी शिक्षकहरुमध्येबाट छानिएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।
- (ल) “कर्मचारी” भन्नाले सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक बाहेकका अन्य कर्मचारी सम्झनु पर्दछ ।
- (व) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियमावली, कार्यविधि, निर्देशिका वा गाउँसभाबाट तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्दछ ।
- (श) “अनुमति” भन्नाले नेपाल सरकार वा गाउँपालिकाले अस्थायी स्वीकृति प्रदान गरी नसकेका कुनै तोकिएको ठाउँ वा क्षेत्रमा विद्यालय खोल्न वा कक्षा थप गर्न दिइएको अस्थायी स्वीकृती वा नेपाल सरकारबाट वितरित अनुदान वा शुन्य दरबन्दी गाउँपालिकाबाट व्यवस्थापन गरिएको स्रोतबाट तलव भत्ता खान पाउने गरी करार शिक्षक, बालविकास सहयोगी कार्यकर्ता, कर्मचारी, सहयोगी कार्यकर्ता, कार्यालय सहायकलाई करार नियुक्ती गर्न जनाउँछ ।

- (घ) “स्वीकृति” भन्नाले तोकिए बमोजिमको सर्त पुरा गरेको विद्यालयलाई नेपाल सरकार वा गाउँपालिकाले दिएको स्थायी स्वीकृतिलाई जनाउँछ ।
- (स) “आवासीय विद्यालय” भन्नाले नेपाल सरकार वा गाउँपालिकाले आवासीय विद्यालयको रूपमा स्वीकृति प्रदान गरिएको विद्यालयलाई जनाउँछ ।
- (ह) “शैक्षिक गुठी” भन्नाले गाउँपालिकाभित्र विद्यालय सञ्चालन गर्नका लागि कुनै व्यक्ति वा समुदायले नाफा आर्जन नगर्ने उद्देश्यले स्थापना गरेका सार्वजनिक वा निजी गुठी सम्भन्नु पर्दछ ।
- (क्ष) “स्थायी आवासीय अनुमति” भन्नाले विदेशी मुलुकले कुनै सर्त तोकी वा सो मुलुकमा स्थायी रूपमा बसोबास गर्न पाउने गरी नेपाली नागरिकलाई उपलब्ध गराएका डाईभर्सिटी इमिग्रेन्ट भिसा, परमनेन्ट रेजिडन्ट भिसा वा ग्रीन कार्ड सम्भन्नु पर्दछ र सो शब्दले नेपाली नागरिकलाई विदेशमा स्थायी रूपमा बसोबास गर्न दिइएको जुनसुकै नामका स्थायी आवासीय अनुमति समेतलाई जनाउँछ ।
- (त्र) “अभिभावक” भन्नाले विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको अभिभावक भनी विद्यालयको अभिलेखमा जनिएको व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ । सो शब्दले विद्यार्थीको बाबु, आमा, बाजे, बजे, र त्यस्ता अभिभावक नभएका विद्यार्थीको हकमा त्यस्तो विद्यार्थीलाई संरक्षकत्व प्रदान गर्ने व्यक्तिलाई समेत जनाउँछ ।
- (ज्ञ) “शिक्षा निति” भन्नाले खिजीदेम्बा गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासका लागि गाउँपालिकाले तयार पारेको शिक्षा नितिलाई सम्भन्नुपर्छ ।
- (अ) “शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि अनुदान” भन्नाले सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका लागि खिजीदेम्बा गाउँपालिकाबाट सामुदायिक विद्यालयहरूलाई दिइने अनुदान सम्भन्नुपर्छ ।

परिच्छेद-२

विद्यालय खोल्ने अनुमति वा स्वीकृति, गाभ्ने र खारेजी सम्बन्धी व्यवस्था

३. विद्यालय खोल्न अनुमति लिनु पर्ने: (१) कुनै नेपाली नागरिक वा नेपाली नागरिकको समुदायले सामुदायिक विद्यालय वा शैक्षिक गुठी अन्तर्गत विद्यालय खोल्न चाहेमा तोकिएको विवरण खुलाई सम्बन्धित वडा कार्यालयको सिफारिसका साथ गाउँपालिकामा तोकिएको अधिकारी समक्ष अनुमतिको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेमा सो निवेदन उपर गाउँपालिकाले शिक्षा शाखा मार्फत आवश्यक जाँचबुझ गर्ने र जाँचबुझ गर्दा विद्यालय खोल्न अनुमति दिन मनासिव देखिएमा तोकिएको सर्त बन्देज पालना गर्ने गरी तोकिएको अधिकारीले अनुमति दिनेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमति लिई खोलिएको विद्यालयले तोकिएका सर्त बन्देज पालन गरेको देखिएमा वडा समितिको सिफारिसमा तोकिएको अधिकारीले स्वीकृति प्रदान गर्नेछ ।
- (४) यो दफा प्रारम्भ हुँदाका वखत कम्पनीको रूपमा सञ्चालन गरेका विद्यालयहरूले चाहेमा कम्पनी खारेज गरी शैक्षिक गुठी अन्तर्गत विद्यालय सञ्चालन गर्न तोकिएको अधिकारी समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम निवेदन परेमा तोकिएको अधिकारीले सो निवेदन उपर आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ र जाँचबुझ गर्दा निवेदन दिने विद्यालयको माग मनासिव देखिएमा माग बमोजिम विद्यालय सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिनेछ ।
- (६) उपदफा (२), (३) मा जुनसकै कुरा लेखिएको भएतापनि देहायका विद्यालयहरूलाई शैक्षिक गुठीका रूपमा सञ्चालन गर्न पाउने अनुमति वा स्वीकृति दिइने छैन :
- (क) सरकारी वा सार्वजनिक भवनमा सञ्चालन भएका विद्यालय,
  - (ख) सरकारी वा सार्वजनिक जग्गामा भवन बनाई सञ्चालन भएका विद्यालय,
  - (ग) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले विद्यालयको नाममा भवन वा जग्गा दान, दातव्य दिएकोमा सो भवनमा वा त्यस्तो जग्गामा भवन बनाई सञ्चालन भएको विद्यालय,
- (७) यस ऐन वा प्रचलित कानूनमा जुनसकै कुरा लेखिएको भएतापनि शैक्षिक गुठी अन्तर्गत विद्यालय सञ्चालन गर्दा देहायबमोजिम गर्नु पर्नेछ :
- (क) शैक्षिक गुठी सञ्चालन गर्ने गुठी सञ्चालक (ट्रष्टी) मा सङ्गठित संस्थाका रूपमा हुनु पर्ने,
  - (ख) शैक्षिक गुठी सञ्चालन गर्दा ट्रष्टमा सार्वजनिक गुठी भए कम्तीमा सातजना र निजी गुठी भए कम्तीमा पाँचजना सदस्य हुनु पर्ने,
  - (ग) शैक्षिक गुठीको आयव्ययको लेखा तोकिए बमोजिम खडा गरी

मान्यताप्राप्त लेखा परीक्षकबाट लेखा परीक्षण गराउनु पर्ने,

- (घ) शैक्षिक गुठीका तत्काल कायम रहेका दृष्टीले आफ्नो जीवनकालमै वा शेषपछि गुठीयारका रूपमा कार्य गर्ने आफ्नो उत्तराधिकारी तोकन सक्ने ।

तर सार्वजनिक शैक्षिक गुठीका हकमा त्यस्ता उत्तराधिकारी तोकदा गाउँपालिकाको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

- (८) कुनै सामाजिक, परोपकारी वा कल्याणकारी संस्थाले मुनाफा नलिने उद्देश्यबाट विद्यालय सञ्चालन गर्न चाहेमा गाउँपालिका अध्यक्ष समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ । यसरी निवेदन पर्न आएमा तोकिएको अधिकारीबाट स्वीकृति लिई सार्वजनिक शैक्षिक गुठी अन्तर्गत विद्यालय सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (९) उपदफा ७ मा उल्लेख भए बमोजिम स्थापित विद्यालयले अध्यापन गराउनु पर्ने विषय, पालना गर्नु पर्ने शर्त तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ । शैक्षिक गुठी अन्तर्गतका विद्यालयलाई नियमानुसार तोकिए बमोजिमका आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरी सामुदायीकरण गर्न सकिनेछ ।
- (१०) माथि उल्लेखित उपदफाहरुमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै विदेशी शिक्षण संस्थासँग सम्बन्धन कायम गर्ने गरी कसैलाई पनि विद्यालय खोल्न अनुमति वा स्वीकृति दिइने छैन । तर विदेशी शिक्षण संस्थासँग सम्बन्धन गरी विद्यालय खोल्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकारसँग सम्झौता भएको अवस्थामा त्यस्ता विद्यालयहरुलाई नेपाल सरकारसँग सम्झौता भए बमोजिमको शर्तमा सञ्चालन हुनेगरी अनुमति दिन सकिनेछ ।
- (११) प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम परिषदद्वारा तर्जुमा गरिएको प्राविधिक तथा व्यवसायिक माध्यमिक शिक्षा (टि.एस.इ.) सञ्चालनका लागि कुनै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको आवेदन परेमा गाउँ शिक्षा समितिको सिफारिसमा गाउँपालिका अध्यक्षले अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ । तर, अनुमति लिनुअघि प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम परिषदद्वारा तोकिएको मापदण्ड जाँचबुझ र एकीन गर्ने कार्य गाउँ शिक्षा समितिले गर्नु पर्नेछ ।

(१२) विद्यालयको सञ्चालन: विद्यालयको सञ्चालन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(१३) यसअघि दर्ता भएका विद्यालय सम्बन्धी व्यवस्था: माथि जेसुकै उल्लेख भए पनि यसअघि नियमानुसार दर्ता र सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरु यसै ऐन बमोजिम सञ्चालन भएको मानिने छ । तर, यसअघि सञ्चालन

भएका विद्यालयले शिक्षा शाखाले तोकेको ढाँचामा विवरण र कागजपत्र पेश गर्नु पर्नेछ ।

४. गाउँपालिकाले विद्यालय गाभ्ने, सार्ने, बन्द वा कक्षा थप गर्न सक्ने : (१) गाउँपालिकाले हाल सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरूलाई दुरी, विद्यार्थी सङ्ख्या, गुणस्तरीयता, सञ्चालन क्षमताको आधारमा गाभ्ने, एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा सार्ने वा आवश्यक नभएको पर्याप्त आधार भएमा बन्द गर्न वा आवश्यक क्षेत्रमा खोल्न वा कक्षा थप गरी सञ्चालन गर्न अनुमति वा स्वीकृति दिन सम्बन्धित वडा समितिको सिफारिसमा गाउँ शिक्षा समितिले निर्णय गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१)बमोजिम गाभिएका वा बन्द गरिएका विद्यालयको सम्पत्तिको व्यवस्थापन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५. अनुमति वा स्वीकृति रद्द गर्ने: कुनै संस्थागत विद्यालयले दफा ३ को उपदफा (४) बमोजिम कम्पनी खारेज गरी शैक्षिक गुठी अन्तर्गत विद्यालय सञ्चालन गर्न तोकिएका अधिकारी समक्ष निवेदन दिएमा, दफा ४७ बमोजिम प्रगति विवरण नबुझिएमा वा यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि वा प्रचलित नेपाल कानून विपरीत अन्य कुनै काम गरेमा गाउँपालिकाले त्यस्ता विद्यालयलाई प्रदान गरेको अनुमति वा स्वीकृति रद्द गर्न सक्नेछ । तर त्यसरी अनुमति वा स्वीकृति रद्द गर्नु अघि सम्बन्धित विद्यालयलाई आफ्नो सफाई पेस गर्ने मौका दिइनेछ । यसरी अनुमति वा स्वीकृति रद्द गर्दा चित्त नबुझे गाउँपालिकाको न्यायिक समितिमा उजुरी लाग्नेछ ।

६. अनुमति नलिई शैक्षिक परामर्श सेवा, विदेशी शैक्षिक कार्यक्रम वा शिक्षण कोष सञ्चालन गर्न नहुने: (१) कसैले पनि यस ऐन बमोजिम गाउँपालिकाबाट अनुमति नलिई शैक्षिक परामर्श सेवा, ब्रिजकोष, कोचिङ्ग, ट्युसन सेन्टर, भाषा शिक्षण कक्षा, होस्टल वा पूर्वतयारी कक्षा वा विदेशी मुलुकमा सञ्चालित कुनै शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न पाउने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम शैक्षिक कार्यक्रम, शैक्षिक परामर्श सेवा, ब्रिजकोष, कोचिङ्ग, ट्युसन सेन्टर, भाषा शिक्षण कक्षा, होस्टल वा पूर्वतयारी कक्षा वा विदेशी मुलुकमा सञ्चालित कुनै शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनुमति लिने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. विशेष शिक्षा, समावेशी शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा, दूर शिक्षा तथा खुल्ला शिक्षा सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था : (१) यस गाउँपालिकाले आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी विशेष शिक्षा,

समावेशी शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा, दूर शिक्षा तथा खुल्ला शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनका व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

८. **प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सम्बन्धी व्यवस्था:**(१) गाउँपालिकाभित्रका प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
९. **सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन गर्न सक्ने :** गाउँपालिकाले समुदायमा साक्षरता, सीप विकास र निरन्तर शिक्षा सिकाइ समेतको काम गर्न तोकिए बमोजिम सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- १० **साभेदारीमा विद्यालय सञ्चालन गर्न सक्ने:** (१) गाउँपालिकाले सामुदायिक विद्यालय र सार्वजनिक शैक्षिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालय तथा एक भन्दा बढी सार्वजनिक शैक्षिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालयहरु बीच साभेदारीमा विद्यालय सञ्चालन गराउन सक्नेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमका विद्यालयको व्यवस्थापन समितिको गठन काम कर्तव्य र अधिकार साभेदार तरिका तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछन् ।

परिच्छेद-३

शिक्षाको प्रकार, माध्यम, पाठ्यक्रम र परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था

११. **माध्यमिक शिक्षाको प्रकार :**माध्यमिक तहको शिक्षा देहायका प्रकारका हुनेछन:
  - (क) साधारण माध्यमिक शिक्षा
  - (ख) संस्कृत माध्यमिक शिक्षा
  - (ग) प्राविधिक तथा व्यावसायिक माध्यमिक शिक्षा
१२. **शिक्षाको माध्यम:** (१) विद्यालयमा शिक्षाको माध्यम नेपाली, अंग्रेजी वा दुवै भाषा हुनेछ ।
(२) उपदफा (१)मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि देहायको अवस्थामा विद्यालयमा शिक्षाको माध्यम देहाय बमोजिम हुन सक्नेछ :
  - (क) प्राथमिक शिक्षा मातृभाषामा दिन सकिनेछ,
  - (ख) गैह्र नेपाली नागरिकले गाउँपालिकाको विद्यालयमा अध्ययन गर्दा अनिवार्य नेपाली विषयको सट्टामा अन्य कुनै भाषाको विषय अध्ययन गर्न सक्नेछ,

(ग) भाषा विषयमा अध्ययन गराउँदा शिक्षाको माध्यम सोही भाषा हुनेछ ।

(घ) अनिवार्य अंग्रेजी विषय अध्यापन गराउँदा अंग्रेजी भाषामा नै गराउनु पर्नेछ ।

१३. **विद्यालयको वर्गीकरण:** विद्यालयलाई तोकिएको आधारमा वर्गिकरण गरिनेछ ।

१४. **विद्यालयको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक:** विद्यालयले नेपाल सरकारले तोकेका न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरी आवश्यक सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने गरी अध्ययन अध्यापन गराउनु पर्नेछ । विद्यालयले नेपाल सरकारले तोकेका मापदण्डभित्र रही स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक निर्माण गरी लागु गर्न सक्नेछ । सो प्रयोजनका लागि गाउँपालिकाले स्थानीय पाठ्यक्रम विकास केन्द्र गठन गर्न सक्नेछ ।

१५. **परीक्षा सञ्चालन :** परीक्षा सञ्चालन, अनुगमन, नियमन, नतिजा प्रकाशन तथा अभिलेख व्यवस्थापन तोकिए बमोजिम हुनेछ । तर आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) गाउँपालिकाले संचालन गर्नेछ

परिच्छेद -४

गाउँ शिक्षा समिति, शिक्षक छनौट समिति, गाउँ शिक्षा अनुगमन समिति र गाउँ शिक्षा प्रमुख समन्वधी व्यवस्था

१६. **गाउँ शिक्षा समितिको गठन:** (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन हुने विद्यालयको व्यवस्थापन, रेखदेख र समन्वय गर्नका लागि गाउँपालिकामा देहाय बमोजिमको एक गाउँ शिक्षा समिति रहने छ :

(क) गाउँपालिकाको अध्यक्ष वा अध्यक्षको काम गर्न तोकिएको व्यक्ति
- अध्यक्ष

(ख) गाउँ कार्यपालिकाको शिक्षा हेर्ने विषयगत समितिका संयोजक
- सदस्य

(ग) गाउँपालिकाको गाउँसभाका सदस्यहरु मध्येबाट गाउँ कार्यपालिकाले तोकेको एकजना महिला सहित २ जना-सदस्य

(घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका समाजसेवी तथा शिक्षाप्रेमीहरु मध्येबाट गाउँ शिक्षा समितिबाट मनोनित एकजना दलित र २ जना महिलासहित गरेका ३ जना
-सदस्य

(ङ) सामुदायिक विद्यालयका विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरु मध्येबाट गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेका १

जना

-सदस्य

(च) संस्थागत विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरु मध्येबाट गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेका १ जना - सदस्य

(छ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरु मध्येबाट गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेका कम्तीमा १ जना महिला पर्ने गरी २ जना -सदस्य

(ज) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थित विशेष शिक्षा, समावेशी शिक्षा वा स्रोतकक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालय वा अपाङ्गता सम्बन्धी शिक्षण संस्थाबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेका १ जना - सदस्य

(झ) विद्यालयका शिक्षक महासंघको गाउँ अध्यक्ष १ जना- सदस्य

(ञ) स्रोतव्यक्ति -सदस्य सचिव

(२) समितिका मनोनित सदस्यको पदावधि तीन वर्षको हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका मनोनित तथा अन्य सदस्यहरूले आफ्नो पदीय आचरण पालन नगरेको अवस्थामा जुनसुकै समयमा पनि हटाउन सकिनेछ । तर त्यसरी हटाउनु पहिले मनासिब माफिकको सफाई दिने अवसर प्रदान गरिनेछ । यसरी हटाए उपर चित्त नबुझेमा गाउँ न्यायिक समितिमा उजुरी लाग्नेछ ।

(४) गाउँ शिक्षा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) गाउँपालिका भित्रका शैक्षिक योजना तयार गर्ने,

(ख) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र विद्यालय सञ्चालनका लागि अनुमति, स्वीकृति, विद्यालय सार्ने, गाभ्ने वा कक्षा थप सम्बन्धमा गाउँपालिकालाई सिफारिस गर्ने,

(ग) विद्यालयहरूका लागि आवश्यक आर्थिक अनुदान तथा स्रोतको खोजी गर्ने,

(घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र व्यवस्थित, मर्यादित, भय रहित र स्वच्छ वातावरणमा परीक्षा सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउने,

(ङ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थापना भएका निजी स्रोतमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूको शिक्षक दरबन्दी, सेवा, सुविधा र सर्तहरु स्वीकृत गर्ने,

- (च) व्यवसायिक शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको कार्यान्वयन गर्ने गराउने तथा व्यवसायिक, सीपमूलक र प्राविधिक शिक्षा विद्यालयको आवश्यकता एवम परिस्थिति अनुसार तोकिएको कक्षाबाट सञ्चालन गराउने,
- (छ) विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई निर्देशन दिने, जागरुक र सचेत गराउने,
- (ज) विद्यालयका लागि आवश्यक साधन स्रोत जुटाउने र परिचालन गर्ने,
- (झ) विद्यालयहरूसँग सम्बन्धित विषयहरूको सम्बोधन गर्ने,
- (ञ) शिक्षाको गुणस्तर कायम राख्न सूचक निर्धारण गर्ने र प्रगति मूल्याङ्कन गर्ने ।
- (ट) विद्यालयको सामाजिक परीक्षण गर्न लगाउने ।
- (ठ) शैक्षिक गुठीसँग गर्ने सम्झौताका सर्तहरू निर्धारण गर्ने ।
- (ड) विद्यालयहरूको सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन गर्ने ।
- (ढ) शैक्षिक संस्था र शिक्षासँग आवद्ध शिक्षक कर्मचारीहरूलाई कामका आधारमा आवश्यक प्रोत्साहन, नसिहत र दण्ड गर्ने गराउने ।
- (ण) गाउँ शिक्षा समितिले गाउँपालिका भित्र रहेका विद्यालयहरूमा स्वीकृत दरबन्दी वा अनुदानकोटा (राहतकोटा) करारमा शिक्षक राख्नु पर्ने भएमा करार शिक्षक छनौट समिति गठन गरी सो समितिले परीक्षा लिई योग्यताक्रम अनुसार करार सूची प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।
- (त) गाउँ शिक्षा समितिले करार सूची प्रकाशन गरेको अवस्थामा विद्यालयमा रिक्त रहेका स्वीकृत दरबन्दी वा अनुदानकोटा (राहतकोटा) मा शिक्षक पदपूर्ति गर्न सम्बन्धित विद्यालयले योग्यताक्रम अनुसार करार सूची अनुसार नियुक्ति गर्नु पर्नेछ । गाउँ शिक्षा समितिले करार सूची प्रकाशित नगरेको भए विद्यालय व्यवस्थापन समितिले करार शिक्षक छनौट समिति गठन गरी तोकिएबमोजिम करार शिक्षक नियुक्ती गर्नेछ ।
- (थ) करार शिक्षक छनौट समितिको कार्यविधि गाउँ कार्यपालिकाले निर्माण गरी लागु गर्न सक्नेछ ।
- (द) शिक्षक छनौट गर्ने कार्यका लागि विशेषज्ञको सूची प्रकाशन

गर्नेछ ।

(ध) गाउँ शिक्षा समितिले तोकिए बमोजिम विज्ञहरु रहेको योजना निर्माण कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(न) अन्य तोकिए बमोजिमका कार्यहरू गर्ने ।

१७. वडा शिक्षासमिति: (१) गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा देहाय बमोजिमको वडा शिक्षा समिति रहनेछ :

(क) सम्बन्धित वडाका वडा अध्यक्ष -संयोजक

(ख) वडा समितिका सदस्यहरू मध्येबाट वडा समितिको बैठकले तोकेका एकजना -सदस्य

(ग) वडा शिक्षा समितिले मनोनित गरेको वडा भित्र रहेका विद्यालयको प्रअहरुमध्ये १ जना -सदस्य

(घ) सामुदायिक विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरू मध्येबाट वडा शिक्षा समितिले तोकेको एकजना सदस्य -सदस्य

(ङ) सम्बन्धित वडाभित्रका स्थानीय बुद्धिजीवी वा शिक्षाप्रेमीहरू मध्येबाट एकजना महिला सहित २ जना - सदस्य

(च) सम्बन्धित वडामा कार्यरत वडा सचिव -सदस्य सचिव

(२) वडा शिक्षा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१८. करार शिक्षक, सहयोगी कार्यकर्ता तथा कर्मचारी छनौट सम्बन्धी व्यवस्था

(१) **करार शिक्षक छनौट समिति :** गाउँपालिकाले गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयहरुमा स्वीकृत दरबन्दी वा अनुदानकोटा (राहतकोटा) र बालविकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ता पदमा करार शिक्षक/सहयोगी कार्यकर्ता राख्नु पर्ने भएमा तोकिए बमोजिमको करार शिक्षक छनौट समिति गठन गरी पदपूर्ति गर्न तोकिएको विद्यालयलाई अनुमति दिन वा अनुमतिका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ । यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि गाउँपालिकाले करार शिक्षक/सहयोगी कार्यकर्ता पदपूर्ति गर्न विद्यालयलाई अनुमति दिएको वा अनुमतिका लागि सिफारिस दिएको भएमा यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।

(२) **करार विद्यालय कर्मचारी छनौट समिति :** गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयहरुमा विद्यालय कर्मचारी (विद्यालय सहायक वा विद्यालय

सहयोगी कर्मचारी) पदमा करार विद्यालय सहायक वा विद्यालय सहयोगी कर्मचारी राख्नु पर्ने भएमा गाउँपालिकाले विद्यालयको विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन गर्नेसम्बन्धी कार्यविधि २०६८ बमोजिम प्रक्रिया पूरा गरी करार विद्यालय सहायक वा विद्यालय सहयोगी कर्मचारी पदपूर्ति गर्न विद्यालयलाई अनुमति दिन वा अनुमतिका लागि सिफारिस गर्न सक्नेछ । यो ऐन प्रारम्भ हुनुअघि गाउँपालिकाले करार विद्यालय सहायक वा विद्यालय सहयोगी कर्मचारी पदपूर्ति गर्न विद्यालयलाई अनुमति दिएको वा अनुमतिका लागि सिफारिस दिएको भएमा यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ ।

- (३) गाउँ शिक्षा समितिले करार सूची प्रकाशन गर्न सक्ने : गाउँ शिक्षा समितिले गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालयहरूमा रिक्त रहेका दरबन्दी/राहत कोटामा करार शिक्षक नियुक्ति गर्ने प्रयोजनार्थ तोकिएबमोजिम तहगत तथा विषयगत विशेषज्ञहरूको करार सूची प्रकाशन गर्न सक्नेछ ।

१९. गाउँ शिक्षा अनुगमन समिति: (१) विद्यालय शिक्षाको समग्र पक्षका अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्न देहाय बमोजिमका गाउँ शिक्षा अनुगमन समिति गठन हुनेछ :

- (क) गाउँ कार्यपालिकाको शिक्षा हेर्ने प्रमुख संयोजक
  - (ख) गाउँपालिकाको केन्द्र रहेको सम्बन्धित वडाका वडा अध्यक्ष सदस्य
  - (ग) अभिभावकहरू मध्येबाट गाउँकार्यपालिकाले तोकेको १ जना प्रतिनिधि सदस्य
  - (घ) गाउँ कार्यपालिकाले तोकेका सामुदायिक विद्यालयको विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षहरू मध्येबाट १ जना सदस्य
  - (ङ) शिक्षक महासंघको गाउँ अध्यक्ष १ जना सदस्य
  - (च) गाउँ सभाका सदस्यहरू मध्येबाट गाउँ कार्यपालिकाले तोकेको एकजना महिला सहित २ जना सदस्य
  - (छ) गाउँ कार्यपालिकाले शिक्षाप्रेमीहरू मध्येबाट मनोनित गरेको १ जना महिला सहित २ जना सदस्य
  - (ज) गाउँ शिक्षा अधिकारी वा स्रोतव्यक्ति -सदस्य सचिव
- (२) अनुगमन समितिले गरेका अनुगमनका प्रतिवेदन गाउँ शिक्षा समिति समक्ष आवधिक रुपमा बुझाउनु पर्नेछ । गाउँ शिक्षा

अनुगमन समितिका काम, कर्तव्य र अधिकारहरु तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२०. गाउँ शिक्षा अधिकारी: गाउँपालिकाभित्र स्थानीय तहका शिक्षा सञ्चालन, व्यवस्थापन, नियमन, निर्देशन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्न तथा तोकिएका कार्य गर्न नेपाल सरकारले खटाएको शिक्षा अधिकृत वा तोकिएको कर्मचारी रहनेछ । गाउँ शिक्षा अधिकारीको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-

- (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको शिक्षा सम्बन्धी योजना गाउँ कार्यपालिकामा पेश गर्ने,
- (२) गाउँसभाबाट पारित शैक्षिक कार्यक्रम तथा गाउँ शिक्षा समितिबाट भएका निर्णयहरुको कार्यान्वयन गर्ने गराउने,
- (३) विद्यालय जाने र विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको खण्डीकृत शैक्षिक तथ्याङ्क अद्यावधिक गरी तथा गर्न लगाई प्रदेश तथा केन्द्रमा नियमित रुपमा पठाउने, अद्यावधिक गर्ने गराउने,
- (४) विद्यालय सञ्चालन तथा शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि स्रोतको बाँडफाँड गर्ने गराउने,
- (५) माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक कार्यक्रमको समन्वय र नियमन गर्ने,
- (६) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका विद्यालय नक्साङ्कन गरी सो को आधारमा विद्यालय खोल्न अनुमति प्रदान गर्ने, कक्षा थप गर्ने, विद्यालय सार्ने, दुई वा दुईभन्दा बढी विद्यालय एक आपसमा गाभ्ने, विद्यालयको नाम परिवर्तन गर्ने आदि कार्यको लागि सिफारिस गर्ने,
- (७) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने, सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा विद्यालय कर्मचारीका पदस्थापन, सरुवा तथा बढुवा सम्बन्धी कार्य गर्ने, स्वीकृत दरबन्दी अनुसार तलब भत्ता निकासा गर्ने आदि कार्यको लागि गाउँपालिकामा सिफारिस गर्ने,
- (८) विद्यालयमा कार्यरत शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको विदाको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने, विद्यालयले स्वीकृत गर्ने बाहेकका अन्य विदाहरु स्वीकृत गर्ने, शिक्षकहरुको कार्य सम्पादन मूल्यांकन गर्ने ।
- (९) वार्षिक रुपमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने, विद्यालयहरुमा न्यूनतम शिक्षक दरबन्दी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने कार्यको लागि गाउँपालिकामा सिफारिस गर्ने,

- (१०) विद्यालयहरूको समूह विभाजन गरी स्रोतकेन्द्र निर्धारण गर्ने र स्रोतकेन्द्रबाट विद्यालयको निरीक्षण, शिक्षकको तालिम तथा अन्य शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने गराउने,
- (११) विद्यालयको गुणस्तर बढाउन प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक तथा अन्य सरोकारवालाहरूको नियमित रुपमा बैठक, गोष्ठी वा तालिमको व्यवस्था गर्ने,
- (१२) गाउँपालिकास्तरीय आधारभूत तह (कक्षा-८)को परीक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्ने, विद्यार्थी सिकाई उपलब्धि परीक्षण गर्ने र विद्यार्थी प्रोत्साहन तथा छात्रवृत्ति व्यवस्थापन गर्ने,
- (१३) शिक्षा सम्बन्धी कार्य गर्दा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको सुपरीवेक्षण तथा निर्देशनको अधीनमा रही कार्य सम्पादन गर्ने,
- (१४) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूलाई आफ्ना कार्यप्रति जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउने ।
- (१५) संघीय कानून र प्रदेश कानून बमोजिम तोकिएका कार्यहरू तथा गाउँपालिकाले तोकेका अन्य कार्यहरू गर्ने/गराउने ।

परिच्छेद -५

विद्यालय व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था

२१. विद्यालय व्यवस्थापन समिति : (१) सामुदायिक विद्यालयको सञ्चालन, व्यवस्थापन र रेखदेख गर्नका लागि प्रत्येक विद्यालयमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहको एक विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनेछः

- (क) अभिभावकहरूले आफूहरू मध्येबाट छानी पठाएका कम्तीमा २ जना महिलासहित चार जना -सदस्य
- (ख) विद्यालयका संस्थापक, स्थानीय बुद्धिजीवी, शिक्षाप्रेमी, विद्यालयलाई दश लाख वा सो भन्दा बढी नगद वा जित्सी सहयोग गरेका व्यक्तिहरू मध्येबाट विद्यालय व्यवस्थापन समितिले मनोनित गरेका एकजना महिला सहित २ जना - सदस्य
- (ग) विद्यालय रहेको गाउँपालिकाको सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष वा वडा समितिका सदस्यहरू मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेको एकजना - सदस्य
- (घ) विद्यालयका शिक्षकहरूले आफूहरू मध्येबाट छनौट गरी पठाएका १ जना शिक्षक -सदस्य
- (ङ) विद्यालयका प्रधानाध्यापक -सदस्य सचिव

- (२) प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयमा अध्ययन वा तालिम गराउने माध्यमिक विद्यालयको विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सम्बन्धित विषय तथा व्यवसायसँग आबद्धहरू मध्ये गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेका एक जना सदस्य रहनेछन् ।
- (३) विद्यालय व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूले उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) वा (ग) बमोजिमका सदस्यहरू मध्येबाट छानेका सदस्य सो समितिको अध्यक्ष हुनेछ ।
- (४) विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्ष छनौट नभएसम्मका लागि वा अध्यक्षको अनुपस्थितिमा सो समितिका ज्येष्ठ सदस्यहरू मध्येबाट छानेका सदस्य सो समितिको अध्यक्ष हुनेछ ।
- (५) विशेष शिक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालयको व्यवस्थापन समितिमा कम्तीमा पचास प्रतिशत सदस्यहरू अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अभिभावकहरू सदस्य रहनेछन ।
- (६) व्यवस्थापन समितिको म्याद सकिनु भन्दा एक महिना अगावै नयाँ व्यवस्थापन समितिको गठन गरी बहालवाला व्यवस्थापन समितिले पदभार हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ । यसो हुन नसकेमा वा व्यवस्थापन समिति गठन विवादित भएमा तोकिए बमोजिम व्यवस्थापन समितिको गठन गाउँ शिक्षा समिति स्वयंले गर्नेछ ।
- (७) विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (८) संस्थागत विद्यालयको सञ्चालन, व्यवस्थापन र रेखदेख गर्नका लागि प्रत्येक विद्यालयमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरू रहेको एक विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनेछ :
  - (क) विद्यालयको संस्थापक वा लगानीकर्ताहरू मध्येबाट सम्बन्धित विद्यालयको सिफारिसमा गाउँ शिक्षा समितिबाट मनोनित भएका व्यक्ति -अध्यक्ष
  - (ख) अभिभावकहरू मध्येबाट विद्यालय व्यवस्थापन समितिले मनोनित गरेको १ जना महिला सहित २ जना -सदस्य
  - (ग) स्थानीय शिक्षाप्रेमी वा समाजसेवीहरू मध्येबाट गाउँ शिक्षा समितिले मनोनित गरेको एकजना -सदस्य
  - (घ) सम्बन्धित विद्यालयका शिक्षकहरू मध्येबाट छानी पठाएका १ जना शिक्षक -सदस्य
  - (ङ) विद्यालय रहेको सम्बन्धित वडाका जनप्रतिनिधिहरू मध्येबाट वडा समितिका सिफारिसमा गाउँ शिक्षा समितिले मनोनयन

गरेको एकजना

_सदस्य

(च) गाउँ शिक्षा प्रमुख

_ सदस्य

(छ) विद्यालयका प्रधानाध्यापक

-सदस्य सचिव

- (७) छानिएका वा मनोनित अध्यक्ष वा सदस्यको पदावधि ३ वर्षको हुनेछ । त्यस्ता अध्यक्ष वा सदस्यले आफ्नो पद अनुसारका आचरण पालना नगरेको देखिएमा गाउँ शिक्षा समितिले निजलाई जुनसुकै बखत पदबाट हटाउन सक्नेछ । तर त्यसरी पदबाट हटाउनु अघि वा समिति विघटन गर्नु अघि आफ्नो सफाई पेस गर्ने मौकाबाट बञ्चित गरिने छैन । गाउँ शिक्षा समितिले गरेको कारवाही उपर न्यायिक समितिमा उजुर लाग्नेछ ।
- (८) सामुदायिक विद्यालयको विद्यालय व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :
- (क) विद्यालय सञ्चालनका लागि प्राप्त साधन र स्रोतको परिचालन गर्ने,
  - (ख) विद्यालयको चल, अचल सम्पत्तिको लगत राख्ने, राख्न लगाउने र सुरक्षा गर्ने,
  - (ग) विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक तथ्याङ्क र विवरण अद्यावधिक गर्ने,
  - (घ) विद्यालयको वार्षिक बजेट स्वीकृत गर्ने, त्यसका जानकारी गाउँपालिकालाई दिने,
  - (ङ) विद्यालयमा स्वच्छ शैक्षिक वातावरण कायम राख्न राजनैतिक, धार्मिक वा साम्प्रदायिक भावनाको आधारमा विद्यालयको वातावरण विगान्न नदिने,
  - (च) विद्यालय व्यवस्थापन समितिको सचिवालय व्यवस्थित गर्ने,
  - (छ) शिक्षक सेवा आयोगले लिएको परीक्षामा सफल भई सिफारिस भएको शिक्षकलाई विद्यालयमा हाजिर गराउने,
  - (ज) गाउँ पालिकाबाट स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने,
  - (झ) शिक्षक सेवा आयोगको करार सूचीमा रहेका उम्मेदवारलाई योग्यताक्रमको आधारमा करार नियुक्ति दिई काममा लगाउने,
  - (ञ) शिक्षक सेवा आयोगको करार सूचीमा रहेका उम्मेदवार नआएमा गाउँपालिकाले लिएको करार शिक्षक छनौट परीक्षाबाट प्रकाशित करार सूचीको योग्यताक्रमको आधारमा

- वा तोकिए बमोजिम शिक्षकलाई करार नियुक्ति दिई काममा लगाउने,
- (ट) रजिष्टर्ड लेखापरीक्षकबाट विद्यालयको वार्षिक लेखापरीक्षण गराउने,
- (ठ) लेखापरीक्षकका प्रतिवेदन अनुसार तत्काल आवश्यक कार्यवाही गर्ने र त्यसको प्रतिवेदन गाउँ शिक्षा समितिमा पेश गर्ने,
- (ड) तोकिएबमोजिमका क्षेत्रसँग सम्बन्धित गाउँपालिका र गाउँ शिक्षा समितिले दिएका निर्देशनहरूको पालना गर्ने,
- (ढ) विद्यालयको आन्तरिक स्रोतबाट खर्च ब्यहोर्ने गरी नियुक्त वा बढुवा गरेका शिक्षकका लागि सेवा, सर्त र सुविधा तोक्न र तोकिए बमोजिमको पारिश्रमिक तथा सुविधाहरूको व्यवस्था गर्ने,
- (ण) पदीय आचरण पालना नगर्ने शिक्षक तथा कर्मचारीहरूलाई तोकिए बमोजिमका कार्यवाही गर्ने,
- (९) संस्थागत विद्यालयको विद्यालय व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम हुनेछ :-
- (क) विद्यालय सञ्चालनका लागि प्राप्त साधन र स्रोतका परिचालन गर्ने,
- (ख) विद्यालयको चल, अचल सम्पत्तिको लगत राख्ने, राख्न लगाउने र सुरक्षा गर्ने,
- (ग) विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक तथ्याङ्क र विवरण अद्यावधिक गर्ने,
- (घ) विद्यालयमा स्वच्छ शैक्षिक वातावरण कायम राख्ने,
- (ङ) गाउँपालिकाले तोकेबमोजिमको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक अनिवार्य रुपमा लागु गर्ने,
- (च) प्रचलित कानून बमोजिम शिक्षक पदका लागि उम्मेदवार हुने योग्यता पुगेका व्यक्तिलाई शिक्षक छनौट समितिको अनुमति लिई शिक्षक पदमा नियुक्ति गर्ने,
- (छ) गाउँपालिकाले तोकेबमोजिमको न्यूनतम तलबस्केलमा नघटाई शिक्षकलाई तलब खुवाउने,
- (ज) पदीय आचरण पालना नगर्ने शिक्षक तथा कर्मचारीहरूलाई

कारवाही गर्ने,

(भ) शिक्षा ऐन, नियमावली तथा अन्य कानूनमा उल्लेखित व्यवस्थाका अतिरिक्त गाउँपालिबाट जारी शिक्षासँग सम्बन्धित सबै ऐन, नीति नियम, कार्यविधि, निर्देशिका र निर्देशनहरूको पालन गर्ने गराउने,

(ज) विद्यालय व्यवस्थापन समितिले आवधिक रूपमा आफ्नो शैक्षिक, आर्थिक लगायत अतिरिक्त क्रियाकलाप समेतका प्रतिवेदन गाउँ शिक्षा समितिमा पेस गर्नुपर्नेछ ।

(ट) विद्यालयले संकलन गर्ने सबै प्रकारका शुल्क, कर्मचारी तथा शिक्षकहरूलाई उपलब्ध गराउने प्रारिश्मिक, विद्यार्थीहरूलाई उपलब्ध गराउने छात्रवृत्ति लगायतका विषयमा गाउँ शिक्षा समितिले दिएका निर्देशन पालना गर्ने ।

(१०) शैक्षिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालन भएका विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(११) विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अन्य काम, कर्तव्य अधिकार र बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२२. विद्यालय व्यवस्थापन समिति विघटन गर्न सकिने : (१) कुनै व्यवस्थापन समितिले तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्न नसकेको भनी गाउँ शिक्षा समितिले कारणसहित गाउँपालिका कार्यालयमा सिफारिस गरेमा सोको कारण खुलाई गाउँपालिकाले तोकिएको प्रक्रिया पुरा गराई विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई विघटन गर्न सक्नेछ । तर यसरी विघटन गर्नु अघि विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई आफ्नो सफाई पेस गर्ने मनासिब मौका दिइने छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम विद्यालय व्यवस्थापन समिति विघटन भएपछि अर्को विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन नभएसम्म वा अन्य कुन कारणले विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन नभएसम्म विद्यालय व्यवस्थापन समितिका काम गर्न गाउँपालिकाले एक अस्थायी विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन गर्न सक्नेछ ।

२३. विद्यालय सञ्चालन कार्यविधि : (१) यो ऐन वा प्रचलित कानूनको अधीनमा रही प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयले विद्यालयको लक्ष्य, मूल्य, मान्यता, सञ्चालन प्रक्रिया, बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकासमा टेवा पुग्ने गरी अतिरिक्त कृयाकलापहरूको विवरण लगायतका अन्य

सान्दर्भिक विषयवस्तु समावेस गरिएका कार्यविधि अभिभावक भेलाबाट पारित गराई लागु गर्नु पर्नेछ ।

- (२) अभिभावक भेलाले आवश्यकता अनुसार कार्यविधि संशोधन गर्न सक्नेछ ।
- (३) कार्यविधि अनुसार विद्यालय सञ्चालन गर्नु व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक लगायत अन्य सबैको कर्तव्य हुनेछ ।
- (४) अध्यावधिक कार्यविधि पारित भएको मितिबाट ७ दिनभित्र व्यवस्थापन समितिले सो को प्रतिलिपि गाउँपालिका कार्यालयमा पेस गर्नु पर्नेछ ।
- (५) गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासका लागि नमूना विद्यालय विकास गर्न, आवश्यकतानुसार नमूना विद्यालय स्थापना गर्न वा हाल संचालित सामुदायिक विद्यालयहरु मध्येबाट नमूना विद्यालयको रुपमा छनौट गरी संचालन गर्न सक्नेछ । नमूना विद्यालयलाई सम्बन्धित विषयमा आवश्यक स्वयम्सेवक र थप सहयोगको व्यवस्था तोकिए बमोजिम गरिनेछ ।
- (६) विद्यालयको कार्यविधि सार्वजनिक दस्तावेज हुनेछ ।

परिच्छेद -६

कोष, अनुदान, शुल्क तथा छात्रवृत्ति, विद्यालय सम्पत्ति, विद्यालयलाई छुट र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था

२४. गाउँ शिक्षा विकास कोष : (१) सामुदायिक विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुऱ्याउन तथा त्यस्ता विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न गाउँपालिकामा एउटा गाउँ शिक्षा विकास कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहने छन :

(क) नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ग) गाउँपालिकाबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(घ) संस्थागत विद्यालयबाट प्राप्त विद्यालयको वार्षिक कुल आम्दानीमध्ये तोकिए बमोजिमको रकम,

(ङ) चन्दाबाट प्राप्त रकम,

(च) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

२५. कोष सञ्चालक समिति : (१) कोष सञ्चालक समिति तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सञ्चालक समितिका काम, कर्तव्य, अधिकार तथा बैठक सम्बन्धी कार्यविधि तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२६. **विद्यालय कोष :** (१) प्रत्येक विद्यालयमा एउटा विद्यालय कोष रहनेछ, जसमा देहाय बमोजिमका स्रोतबाट प्राप्त रकम सो कोषमा दाखिला हुनेछ :

(क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाबाट प्राप्त अनुदान रकम,

(ख) गाउँपालिकाको शिक्षा कोषबाट प्राप्त अनुदान,

(ग) शुल्क तथा सहयोगबाट प्राप्त रकम,

(घ) चन्दा वा दान दातव्यबाट प्राप्त रकम,

(ङ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम

(२) उपदफा (१) बमोजिमका कोषका सञ्चालन र लेखापरीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

२७. **अनुदान कटौती नगरिने :** (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत दिदै आएका अनुदान रकममा कटौती नहुने गरी तोकिएको शीर्षक स्रोत र सूत्रका आधारमा गाउँपालिकाले सामुदायिक विद्यालयलाई अनुदान दिनेछ तर कुनै विद्यालयले तोकिएको शैक्षिकस्तर कायम गर्न नसकेमा त्यस्ता विद्यालयलाई दिइँदै आएका अनुदान रकममा तोकिएबमोजिम कटौती गर्न सकिनेछ ।

(२) सामुदायिक विद्यालयलाई तोकिएबमोजिम अनुदान उपलब्ध गराउनेछ ।

२८. **प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र र सामुदायिक विद्यालयलाई अनुदान दिन सक्ने :** गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र र सामुदायिक विद्यालय तथा उच्च शिक्षा सञ्चालन गरेका क्याम्पसलाई आवश्यकताअनुसार शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि तथा शिक्षण संस्था सुधार तथा व्यवस्थापनका लागि तोकिए बमोजिमको अनुदान रकम दिन सक्नेछ ।

२९. **शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) नेपाल सरकारले निःशुल्क शिक्षा घोषणा गरेको विद्यालय शिक्षाका लागि सामुदायिक विद्यालयले विद्यार्थीहरूबाट कुनै पनि किसिमको शुल्क लिन पाउने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै अभिभावकले आफ्नो इच्छाले दिएको दान, उपहार, चन्दा वा सहयोग सामुदायिक विद्यालयले लिन सक्नेछ ।

- (३) सबै बाल बालिकाहरूलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्नका लागि गाउँपालिकाले आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्नेछ ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम निःशुल्क शिक्षा घोषणा गरेको विद्यालय शिक्षाबाहेक अन्य विद्यालय शिक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीसँग शुल्क तोकिएका आधारमा निर्धारण गरिनेछ ।
- (५) विद्यालयले विद्यार्थीहरूलाई कुनै कक्षामा भर्ना गर्दा एकपटक भर्ना शुल्क लिइसकेपछि पुनः सोही विद्यालयको अर्को कक्षामा भर्ना गर्नका लागि कुनै किसिमको शुल्क लिन पाउने छैन ।
- (६) विद्यालयले आफ्नो भौतिक संरचना निर्माण गर्नका लागि विद्यार्थीहरूसँग कुनै किसिमको शुल्क लिन पाउने छैन ।
- (७) उपदफा (६) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण वा सेवा प्रवाहको क्रममा नेपाल सरकार, गाउँपालिका वा कुनै दातृ निकायले गर्ने सहयोगको क्रममा योजनाको सम्झौता बमोजिम उपभोक्ता वा अभिभावकहरूले श्रमदान गर्नु पर्ने भएमा यस ऐनले वाधा पुर्याएको मानिने छैन ।
- (८) संस्थागत विद्यालयले विद्यार्थीसँग लिन पाउने शुल्क गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराई निर्धारण गर्नु पर्नेछ । त्यसरी शुल्क निर्धारण सम्बन्धमा स्वीकृति दिदा गाउँपालिकाले विद्यालयले उपलब्ध गराएका सुविधाका आधारमा दिनेछ ।
- (९) कुनै विद्यालयले यस ऐन विपरीत विद्यार्थीसँग कुन शुल्क लिएमा गाउँपालिकाले त्यस्ता शुल्क सम्बन्धित विद्यार्थीलाई फिर्ता गर्न लगाउनु पर्नेछ ।
- (१०) यस ऐन विपरीत शुल्क लिने विद्यालयलाई गाउँपालिकाले पच्चीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (११) सामुदायिक विद्यालयहरूलाई शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गर्नको लागि गाउँपालिकाको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि अनुदान कार्यक्रमको लागि अनुदान रकम दिन सक्ने छ ।

३०. छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्न सक्ने : गाउँपालिकाले विद्यालयमा भर्ना हुने विद्यार्थीहरूलाई तोकिएबमोजिम छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्न सक्नेछ । कक्षा पाँच सम्मका विद्यार्थीहरूलाई तोकिए बमोजिम अनिवार्य खाजाको व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।

३१. संस्थागत विद्यालयले छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्ने : (१) संस्थागत विद्यालयहरूले भर्ना भएका कुल विद्यार्थी सङख्याको कम्तीमा दश प्रतिशतमा नघटने गरी तोकिएबमोजिम आर्थिक रुपमा विपन्न, अपाङ्ग,

महिला, दलित वा जनजाति विद्यार्थीलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनौट गर्न विद्यालयले एउटा विद्यार्थी छात्रवृत्ति छनौट समिति गठन गर्नेछ । प्रत्येक विद्यालयले आफूले उपलब्ध गराएका आधार सहितको छात्रवृत्तिको विवरण गाउँ शिक्षा समितिमा पेस गर्नुपर्नेछ ।

३२. विद्यालयको सम्पत्ति : (१) सामुदायिक विद्यालयको हकभोगमा रहेको सम्पत्ति सार्वजनिक सम्पत्ति मानिनेछ । यस ऐन बमोजिम अनुमति वा स्वीकृति रद्द गरिएको, विद्यार्थी संख्या शुन्य भई बन्द भएको वा कुनै विद्यालयमा गाभिएका सामुदायिक विद्यालयको सम्पत्ति गाउँपालिकाले गाभिएको विद्यालय, गाउँपालिका स्थित अन्य विद्यालय, समुदाय वा गाउँपालिकाको अन्य काममा प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम सामुदायिक विद्यालयको सम्पत्ति प्रयोगमा नआउने भएमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) शैक्षिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित संस्थागत विद्यालयको सम्पत्ति सोही विद्यालयको नाममा रहनेछ । कुनै विद्यालय सार्वजनिक शैक्षिक गुठीका रुपमा सञ्चालन गरिएकोमा त्यस्ता विद्यालयको सम्पत्ति सार्वजनिक सम्पत्ति मानिनेछ र त्यस्ता सम्पत्तिको स्वरूप परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।

- (४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि शैक्षिक गुठी वा त्यस्तो गुठीका सञ्चालकले आफ्नो लगानीको पुरै वा आंशिक हिस्सा तोकिए बमोजिम उत्तराधिकारीलाई हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।

(५) कुनै कारणले शैक्षिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालय बन्द भएमा त्यस्तो विद्यालयको नाममा रहेको सम्पत्तिमध्ये सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालित विद्यालयको सम्पत्ति सार्वजनिक हुनेछ र त्यस्तो सम्पत्ति गाउँपालिकाले कुनै सामुदायिक विद्यालय वा शैक्षिक संस्थाको नाममा प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ र निजी गुठी अन्तर्गत सञ्चालित विद्यालयको सम्पत्ति उपदफा (४) बमोजिम हस्तान्तरण नगरेको भएमा त्यस्तो गुठीका तत्काल कायम रहेका गुठी सञ्चालक (ट्रष्टी) ले तोके बमोजिमको विद्यालय वा शैक्षिक संस्थालाई दिन सक्नेछ ।

- (६) कम्पनी अन्तर्गत सञ्चालित संस्थागत विद्यालयको सम्पत्ति सोही कम्पनीको नाममा रहनेछ ।

(७) संस्थागत विद्यालयले कुनै व्यक्ति वा संघ संस्थासँग दान दातव्यको रुपमा कुनै किसिमको चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्नु

अधि गाउँपालिकाको स्वीकृति लिनु पर्नेछ । तर विदेशी व्यक्ति वा संघसंस्थाबाट त्यसरी चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्नु अधि गाउँपालिकाको सिफारिसमा नेपाल सरकारको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

- (८) कुनै विद्यालयले नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति भए नेपाल सरकारको स्वीकृतिबिना नास्न, मास्न वा बेचबिखन गर्न पाइने छैन ।

३३. विद्यालयलाई छुट र सुविधा: (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सामुदायिक विद्यालय र शैक्षिक गुठीका रुपमा सञ्चालित संस्थागत विद्यालयको नाममा जुनसुकै लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्ने छैन ।

- (२) उपदफा (१) मा लेखिएको वाहेक अन्य विद्यालयको नाममा कुनै लिखत पारित गर्दा नेपाल सरकारले तोकेबमोजिमको आधारमा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्नेछ ।

- (३) सामुदायिक विद्यालय र शैक्षिक गुठीका रुपमा सञ्चालित संस्थागत विद्यालयलाई दिइने अन्य छुट र सुविधा तोकिएबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद -७

शिक्षक तथा कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था, दरबन्दी मिलान, शैक्षिक नियुक्ति र सरुवा सम्बन्धी व्यवस्था

३४. शिक्षक तथा कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था: १.गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक विद्यालयहरुमा आवश्यक पर्ने शिक्षक, सहयोगी कार्यकर्ता तथा कर्मचारीको दरबन्दी निर्धारण तोकिए कबमोजिम हुनेछ ।

३५. दरबन्दी मिलान: (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक विद्यालयहरुमा आवश्यक पर्ने शिक्षकहरुको दरबन्दी निर्धारण तथा मिलान गाउँपालिकाले गर्नेछ ।

- (२) गाउँपालिकाले उपदफा (१) वमोजिम शिक्षकको दरबन्दी निर्धारण गर्दा आवश्यक मापदण्ड सहित विद्यार्थी/शिक्षक अनुपात निर्धारण गरी गाउँ शिक्षा समितिले प्रत्येक वर्षको चैत्रभित्र दरबन्दी मिलान गर्ने कार्य गर्नेछ । हाल रहेको शिक्षक जगेडा दरबन्दी यस ऐन बमोजिम गाउँ कार्यपालिका मातहत रहनेछ ।

- (३) गाउँपालिकाले उपदफा (१) वमोजिम शिक्षकको दरबन्दीमा नियुक्त भएका शिक्षकको व्यक्तिगत फायल खडा गरी राख्नु पर्नेछ ।

यस दरबन्दी मिलान पछि पनि कुनै विद्यालयमा शिक्षक अपुग भई पठन पाठनमा बाधा पुग्ने भएमा त्यस्ता विद्यालयलाई

गाउँपालिकाबाट थप एकमुस्त अनुदान उपलब्ध गराइ सेवा करार लिई वा अन्य व्यवस्था गरी पठन पाठनको व्यवस्था गाउँपालिकाले मिलाउन सक्नेछ । तर शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्न गराउन संघ तथा प्रदेश सरकारबाट अधिकार प्राप्त नभए सम्मका लागि गाउँपालिकाबाट गरिने व्यवस्थामा कुनै बाधा पुग्ने छैन ।

(४) विद्यालयको शिक्षक, कर्मचारी एवं बालविकास केन्द्रको सहयोगी कार्यकर्ताका लागि चाहिने आवश्यक शैक्षिक योग्यता तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३६. शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात मिलाउनु पर्ने : गाउँपालिकाले प्रत्येक विद्यालयमा नियमित अध्ययन गर्ने विद्यार्थी सङ्ख्या र विषयका आधारमा तोकिए बमोजिम विद्यार्थी तथा शिक्षकको अनुपात कायम गर्नु पर्नेछ ।

३७. शिक्षकलाई अन्य काममा लगाउन नहुने : (१) सामुदायिक विद्यालयलका शिक्षकलाई शिक्षा प्रदान गर्ने वा विद्यालय प्रशासनिक सम्बन्धी काममा बाहेक अन्य काममा लगाउन हुँदैन । उपदफा ३ मा जेसुकै भनिएका भएता पनि संघ र प्रदेश सरकारको ऐन,नियमावलीमा फरक व्यवस्था भएमा सोही बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जनसुकै कुरा लेखिएका भएतापनि विद्यालयको पठन पाठनमा बाधा नपर्ने गरी राष्ट्रिय जनगणना, निर्वाचन सम्बन्धि काम, प्रकृति प्रकोप उद्धार वा नेपाल सरकार तथा गाउँपालिकाले तोकेको अन्य कुनै काममा खटाउन सकिनेछ ।

३८. अदालतको आदेशबाट पुनः बहाली हुन सक्ने : (१) दफा ४४ (४) मा उल्लेख भएका कुनै आरोपमा सजाय भोगी नोकरीबाट हटाइएको वा बर्खास्त भएको शिक्षक कर्मचारी अदालतको आदेश वा फैसला बमोजिम मात्र नोकरीमा पुनः बहाली हुन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनः बहाली भएको शिक्षक वा कर्मचारीले नोकरीबाट हटेको दिन देखि पुनः बहाली भएको मितिसम्मको पुरा तलब, भत्ता र तलब बृद्धि पाउने भए सो समेत पाउनेछ ।

३९. शिक्षकको नियुक्ति, बढुवा र सरुवा : (१) विद्यालयमा रिक्त अस्थायी, करार, राहत (अनुदानकोटा) शिक्षक र बाल विकास केन्द्रका सहयोगी कार्यकर्ताको नियुक्तिको व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(२) बाल विकास सहयोगी कार्यकर्ताको योग्यता र सेवा सर्त सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) गाउँपालिकाभित्र सरुवाका लागि निवेदन दिने स्थायी, अस्थायी, करार, अनुदानकोटा (राहत) मा कार्यरत शिक्षकले सरुवा भएर जाने र आउने दुवै विद्यालयका व्यवस्थापन समितिको सहमति

लिएमा कक्षा सञ्चालनमा बाधा नपर्ने गरी गाउँ शिक्षा समितिले तोकिए बमोजिमका प्रक्रिया अपनाई रिक्त दरबन्दीमा सरुवा गर्न सक्नेछ । साथै शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका लागि विद्यालयको आवश्यकता हेरी, विद्यार्थी अनुपात, भौगोलिक अवस्था, शिक्षक अवस्था आदिलाई मध्यनजर गरी जुनसुकै समयमा एक विद्यालयबाट अर्को विद्यालयमा कामकाज गर्न खटाउन सकिनेछ ।

- (४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एउटा विद्यालयमा निरन्तर पाँच वर्षसम्म सेवा गरेका शिक्षकहरूलाई गाउँ शिक्षा समितिले विद्यालय व्यवस्थापन समितिको सहमतिले वा नलिई गाउँपालिका भित्रका एक विद्यालयबाट अर्को विद्यालयमा सरुवा गर्न सक्नेछ ।
- (५) शिक्षक सेवा आयोगबाट सफल भई सिफारिस भएका शिक्षकलाई विषय मिल्ने गरी स्थायी नियुक्ती दिई काममा लगाउनु पर्नेछ । दरबन्दीमा शिक्षक सेवा आयोगको करार सूचीलाई पहिलो प्राथमिकता दिइनेछ ।
- (६) शिक्षक सेवा आयोगबाट प्रकाशित करार सूचीमा सिफारिस उम्मेदवार उपलब्ध नभएमा गाउँ शिक्षा समितिले प्रकाशित गरेको करार सूचीमा सिफारिस उम्मेदवारलाई गाउँपालिका भित्र रिक्त रहेको दरबन्दी/राहत कोटामा योग्यताक्रम अनुसार करारमा नियुक्ति दिई सम्बन्धित विद्यालयमा काममा लगाउन सक्नेछ ।
- (७) करार सूचीमा सिफारिस उम्मेदवारलाई करार शिक्षक नियुक्ती गर्दा शिक्षक सेवा आयोगबाट प्रकाशित करार सूचीमा सिफारिस उम्मेदवारलाई पहिलो प्राथमिकता दिने र त्यस्तो उम्मेदवार सम्पर्कमा नआएमा मात्र गाउँ शिक्षा समितिले प्रकाशित करार सूचीमा सिफारिस उम्मेदवारलाई गाउँपालिका भित्र रिक्त रहेका दरबन्दी/राहत कोटामा योग्यताक्रम अनुसार तहगत विषयगत करार नियुक्ती दिई सम्बन्धित विद्यालयमा काममा लगाउन सक्नेछ । तर गाउँ शिक्षा समितिले करार सूची प्रकाशित नगरेको भए विद्यालय व्यवस्थापन समितिले करार शिक्षक छनोट समिति गठन गरी तोकिएबमोजिम करार शिक्षक नियुक्ती गर्नेछ ।
- (८) शिक्षकको बढुवा तोकिए बमोजिम वा संघीय र प्रदेश कानून बमोजिम हुनेछ ।

४०. कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नु पर्ने: (१) शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन देहाय अनुसारको कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रकृया अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

- (क) गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा अधिकारीले सबै विद्यालयका प्रधानाध्यापकसँग, प्रधानाध्यापकले आफ्ना मातहतका सबै शिक्षकहरूसँग कार्यसम्पादनका लागि करार सम्झौता गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) कार्यसम्पादन मूल्यांकन एक वर्षको लागि हुनेछ । सम्झौता अनुसार प्रगति भए नभएको मूल्यांकन गाउँ शिक्षा अधिकारीले शैक्षिक सत्र शुरु भएको एक महिना भित्र कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (ग) कार्य सम्पादन करार सम्झौताको सूचकहरु गाउँ शिक्षा समितिले तयार गरी कार्यपालिकामा पेश गर्नुपर्नेछ । करार सम्झौताको सूचकहरु समय सन्दर्भ अनुसार परिवर्तन गरिनेछ ।

४१. **तलबभत्ता नपाउने र सेवा अवधि गणना नहुने:** दफा (३७) मा उल्लेखित अवस्थामा वा नियमानुसार बिदा स्वीकृत गराई बसेको अवस्थामा बाहेक विद्यालयमा अनुपस्थित रहेका शिक्षकले अनुपस्थित अवधिका तलब भत्ता पाउन छैनन र सो अवधि सेवामा गणना समेत हुनेछैन ।

४२. **प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारी सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयमा गाउँ पालिकाले स्वीकृत गरे बमोजिमका प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारीको दरबन्दी रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका प्रधानाध्यापक तथा कर्मचारी नियुक्ति, सेवासर्त र सुविधा सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४३. **स्थायी आवासीय अनुमति लिन नहुने:** सामुदायिक विद्यालयलमा कार्यरत कुनै शिक्षक वा कर्मचारीहरुले कुनै पनि देशको स्थायी आवासीय अनुमति लिन वा त्यस्ता अनुमति प्राप्त गर्नको लागि आवेदन दिन हुँदैन । यो दफा प्रारम्भ हुनु भन्दा अघि कसैले स्थायी आवासीय अनुमति लिएको वा त्यस्तो अनुमति प्राप्त गर्नका लागि आवेदन गरेको भए त्यस्तो शिक्षक वा कर्मचारीलाई संघीय वा प्रदेश शिक्षा ऐनले तोके बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

४४. **शिक्षक युनियन, शिक्षक तथा कर्मचारीको पदीय आचरण तथा अन्य व्यवस्था:** (१) सामुदायिक विद्यालयलका शिक्षकहरुको पेसागत हकहितका सम्बन्धमा कार्य गर्न एक आधिकारिक शिक्षक महासंघ रहनेछ ।

(२) शिक्षक महासंघ गाउँ पालिका स्तरमा गठन गर्न सकिनेछ ।

(३) शिक्षक महासंघको निर्वाचन तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(४) देहायका अवस्थामा शिक्षक तथा कर्मचारीलाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिले वडा समिति मार्फत पदबाट हटाउन गाउँ

शिक्षा समितिमा सिफारिस गर्नेछ । सो उपर अनुगमन समितिको प्रतिवेदनका आधारमा गाउँपालिकाले सेवाबाट हटाउन सक्नेछ ।

(क) तोकिएबमोजिम पदीय दायित्व पुरा नगरेमा,

(ख) विना सूचना लगातार १५ दिन भन्दा बढी समय विद्यालयमा अनुपस्थित भएमा,

(ग) विद्यालयमा मादक पदार्थ सेवन गरी आएको कुरा प्रमाणित भएमा,

(घ) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट सजाय पाएमा,

(ङ) सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरू वा कर्मचारीले कार्यालय समयमा अन्यत्र अध्यापन वा अन्यव्यवसायिक क्रियाकलाप गरेमा,

(च) शिक्षक वा कर्मचारी राजनैतिक दलको कार्य समितिमा रहेको पाइएमा,

(छ) शिक्षक वा कर्मचारीले व्यवसायिक हकहितका नाममा सूक्ष्म रुपमा अमूक राजनैतिक दलको मात्र हित वा विरोधमा कार्य गर्ने संगठनका गतिविधिमा संलग्न भएमा ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम वा अन्य माध्यमले कुनै शिक्षक वा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउनु पर्ने कारणको आवश्यक प्रमाण प्राप्त भएमा गाउँपालिकाले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ । तर कार्यरत पदबाट हटाउनु अघि मनासिव माफिकको स्पष्टीकरणको मौका प्रदान गरिने छ ।

स्पष्टीकरण : यस खण्डको प्रयोजनका लागि कार्य समिति भन्नाले राजनैतिक दलका विधान बमोजिम गठित केन्द्रीयस्तर, प्रदेशस्तर, जिल्लास्तर वा स्थानीयस्तरका कार्य समिति सम्भन्नु पर्दछ ।

परिच्छेद-८

विविध

४५. विद्यालयलाई सुरक्षित क्षेत्रको रुपमा कायम गर्नु पर्ने: (१) विद्यालयमा स्वतन्त्र र भयरहित रुपमा अध्ययन, अध्यापन गर्ने वातावरण सृजना गर्न तथा विद्यालयभित्र कुनै पनि किसिमको अवाञ्छित क्रियाकलाप हुन नदिने गरी विद्यालयलाई सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्दा विद्यालयले पालना गर्नु पर्ने सर्त तथा मापदण्ड तोकिएबमोजिम हुनेछन ।

४६. बालबालिकाहरूलाई निष्कासन गर्न, शारीरिक वा मानसिक दुर्व्यवहार गर्न नहुने : (१) कुनै पनि बालबालिकालाई विद्यालयबाट निष्कासन गर्न पाइनेछैन ।

(२) विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई शारीरिक वा मानसिक यातना दिन वा दुर्व्यवहार गर्न पाइने छैन । तर बालबालिकालाई गरेको वा शैक्षिक वातावरणलाई असर पुग्ने कृत्याकलाप गरेको पाइएमा त्यस्ता बालबालिकालाई आवश्यक सुधारका लागि सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गरी पठाउन बाधा पुगेका मानिने छैन । तर त्यसरी सिफारिस गर्नुअघि विद्यालयले सिफारिस गर्नुको स्पष्ट कारणवारे अभिभावकसँग छलफल गर्नुपर्नेछ ।

४७. प्रगति विवरण बुझाउनु पर्ने: संस्थागत विद्यालयले प्रत्येक वर्ष तोकिए बमोजिमका विवरण सहितका प्रगति विवरण गाउँ शिक्षा समिति समक्ष बुझाउनु पर्नेछ ।

४८. दण्ड सजाय: (१) कसैले विद्यालयको सम्पत्ति हिनामिना वा नोक्सान गरेमा त्यस्ता व्यक्तिलाई मुद्दा हेर्ने अधिकारीले बिगो असुल गरी बिगोबमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

२) कसैले देहायका कार्य गरेमा, गर्न लगाएमा वा सो कार्य गर्न सहयोग पुऱ्याएमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कसुरको मात्रा हेरी कानुनले तोकेबमोजिम सजाय हुनेछ :-

(क) प्रश्नपत्रको गोपनीयता भङ्ग गरेमा,

(ख) उत्तरपस्तिका परीक्षण गर्दा लापरवाही वा गैर जिम्मेवारपूर्ण कार्य गरेमा,

ग) परीक्षा केन्द्रमा सम्बन्धित पदाधिकारीको स्वीकृति बिना प्रवेश गर्ने प्रयत्न गरेमा वा प्रवेश गरेमा वा परीक्षा केन्द्र नियन्त्रणमा लिई अमर्यादित कार्य गरेमा,

(घ) परीक्षाफल प्रकाशनमा अनियमितता गरेमा,

(ङ) अरुका तर्फबाट परीक्षा दिएमा,

(च) विद्यार्थी भर्ना गर्दा दान, उपहार वा कुनै रकम लिएमा,

(छ) अनुमति नलिई कुनै शैक्षिक कार्यक्रम, शैक्षिक परामर्श, ब्रिजकोर्ष, कोचिङ्ग कक्षा, ट्यूसन सेन्टर, भाषा शिक्षण कक्षा तथा पूर्व तयारी कक्षा सञ्चालन गरेमा,

(ज) परीक्षाको मर्यादा भङ्ग हुने अन्य कुनै कार्य गरेमा,

(झ) कानुन विपरितका अन्य कार्य गरेमा ।

(३) कानुन बमोजिमको कसुरका सम्बन्धमा विद्यालयको कुनै शिक्षक वा कर्मचारी उपर मुद्दा हेर्ने अधिकारी वा जिल्ला अदालतमा मुद्दा दायर भएमा त्यस्ता शिक्षक वा कर्मचारी त्यसरी मुद्दा दायर भएको मितिदेखि मुद्दाको अन्तिम फैसला नभएसम्म निलम्बित हुनेछ । सो शिक्षक वा कर्मचारी अदालतबाट कसुरदार ठहरिएमा निजलाई यस ऐन बमोजिम विभागीय सजाय गरिनेछ ।

४९. **पुनरावेदन:** तोकिएका अधिकारीले गरेको सजायको आदेश उपर कानुन बमोजिम पुनरावेदन लाग्नेछ ।

५०. **गाउँपालिकाले निर्देशन दिन सक्ने:** (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्रका विद्यालय, छात्रावास, ट्युसन सेन्टर, कोचिङ सेन्टर सञ्चालनका लागि तोकिए बमोजिमका सर्त पुरा गरेका संस्था आदिलाई अनुमति लगायतका आवश्यक निर्देशनहरु दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको दिइएको निर्देशन पालन गर्नु विद्यालय व्यवस्थापन समितिको कर्तव्य हुनेछ ।

५१. **नियम बनाउने अधिकार :** (१) यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक शिक्षा नियमावली बनाउन सक्नेछ ।

(२) यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिकाले आवश्यक निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

५२. **संक्रमणकालीन व्यवस्था:** (१) यस ऐनले तोकिएबमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआएसम्म गाउँ कार्यपालिकाले गर्न सक्नेछ ।

(२) यो ऐन जारी भएपछि विद्यालयमा रिक्त रहेको दरबन्दी वा राहत कोटामा करार शिक्षक नियुक्ति गर्न विज्ञापनको अनुमति तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५३. **बाधा अडकाउ फुकाउने अधिकार:** यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा अडकाउ परेमा गाउँ कार्यपालिकाले त्यस्ता बाधा अडकाउ हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ र त्यस्ता आदेश यस ऐनमा परे सरह मानिनेछ ।

५४. **बचाउ र लागु नहुने:** (१) यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा लेखिएजति कुरामा सोही बमोजिम र नलेखिएकोकुरामा प्रचलित संघीय तथा प्रदेश कानुन बमोजिम हुनेछ ।

(२) यस ऐनमा लेखिएका कुनै कुराले पनि विद्यालयको सम्पत्ति हिनामिना गरेको कसुरमा भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ अन्तर्गत कारवाही चलाउन बाधा पर्ने छैन ।

- (३) संविधान, संघीय र प्रादेशिक कानूनसँग बाभिएका यस ऐनका दफा र उपदफाहरू बाभिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछन् ।
- (४) यसअघिको कानून बमोजिम नियुक्त भएका शिक्षक तथा कर्मचारीहरूलाई नेपाल सरकारले दिइदै आएको सुविधामा कुनै किसिमको कटौती गरिनेछैन । तर यो व्यवस्थाले कानून बमोजिम दण्ड, सजाय तथा कारवाही गर्न बाधा पर्नेछैन ।

आज्ञाले,
युवराज आचार्य
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत